

LATINAMERIKANSK INDUSTRIALISERING I HISTORISKT PERSPEKTIV

Ar docent MAGNUS MÖRNER

MER ÄN KANSKE någonting annat är det industrialiseringen som under senare årtionden lyckats förändra Latinamerikas ekonomiska och därmed sociala struktur. Liksom på andra håll har industrialiseringen inte bara verkat revolutionerande inom näringslivet utan också kraftigt påverkat ideal, tänkesätt och livsstil. Industrialiseringen kom i Latinamerika liksom i andra områden med »kolonial» ekonomi att drivas fram av de bägge världskrigen och den mellanliggande depressionen. Men den har också djupare historiska rötter än så.

Under kolonialtiden ställde sig de europeiska manufakturvaror, som latinamerikanerna kunde importera på legal eller illegal väg, alltid mycket dyra. Det var alltså bara det lilla överskiktet som hade möjlighet att konsumera importvaror. I den mån de breda lagrens behov inte kunde täckas med vad den egna familjen eller byn producerade, måste alltså inhemska manufakturer försöka tillfredsställa dessa behov. Det uppstod också ett

betydande antal s. k. *obrajes*, primitiva manufakturer med förslavad arbetskraft, som frambragte avsevärda kvantiteter av grovt ylle- och bomullstyg.

Latinamerikas politiska frigörelse på 1810–20-talen öppnade emellertid portarna på vid gavel för en import i stor skala från Europa, främst från det industrialiserade England. De billiga och goda engelska industrivarorna lyckades snart, särskilt som de latinamerikanska staterna inte vidtog några motåtgärder, tränga ut de inhemska manufakturernas och hantverkets produkter från de viktigaste marknaderna.

Från Europa och Förenta staterna importerades emellertid också modern teknik. Det är i själva verket anmärkningsvärt hur pass tidigt Latinamerika först stiftade bekantskap med de tekniska nymodigheterna. Redan 1819 sattes den första ångbåten i flodtrafik i Brasilien (Sverige 1818). Den första järnvägslinjen med ånglok öppnades för trafik på Cuba 1837 (Sverige 1856). Det första elek-

triska telegrafnätet anlades i Chile 1853 (Sverige s. å.), de första telefontäten i Rio och Buenos Aires 1881 (Sverige 1880). Elektrisk gattubelysning installerades på några håll på 1880-talet och den första elektriska vattenkraftstationen 1898 i Argentina. Emellertid dröjde det alltid avsevärd tid efter den första presentationen innan alla dessa nymodigheter verkligen bröt igenom i Latinamerika.

Det var just de tekniska landvinningarna som från mitten av 1800-talet möjliggjorde ett världsekonomiskt system av hittills okänd smidighet och omfattning. Det industrialiserade Västeuropa blev i behov av en avsevärt ökad råvaruimport. Snabbare och billigare sjötransporter gjorde det möjligt med en världshandel i verkligt stor skala. Med ett tillskott av modern teknik kunde man också få själva produktionen av råvaror i t. ex. Latinamerika att hastigt öka. Detta nya läge skapade i sin tur förutsättningar för ökad kapitalimport i Latinamerika. I växelverkan med den ekonomiska expansionen inträdde på flera håll i Latinamerika relativ politisk stabilisering.

Det låg i sakens natur att det nya, maskinella elementet, det utländska kapital som krävdes för tekniska förbättringar, i Latinamerika framförallt kom den produktion till godo, som arbetade för export. Järnvägarna anlades framförallt med tanke på att underlätta

exporten av råvaror. Tack vare insats av utländskt kapital och modern teknik blev sockercentralerna på Cuba och i Brasilien, kylhusen vid Rio de la Plata, nitrat- och kopparverken i Chile, oljeraffinaderierna, av vilka de första anlades i Mexico på 1890-talet, väldiga industriella anläggningar. Hur modern teknik revolutionerade produktionen av Latinamerikas traditionella exportvaror visade bl. a. den mexikanska gruvindustrien, där pneumatiska bormaskiner sattes in på 1870-talet.

Men var det latinamerikanska näringslivets uppgift bara att förse världshushållet med råvaror? Skulle man vara hänvisad till att importera t. o. m. sådana industrivaror, som i Europa eller Förenta staterna kanske tillverkats på basis av latinamerikanska råvaror? De latinamerikanska staternas styresmän var länge villrådiga. I Europa, där latinamerikanerna i allmänhet sökte riktlinjerna för sitt handlande, banade sig frihandeln väg mot mitten av 1800-talet och dess principer innebar ju en höggradig arbetsfördelning mellan nationerna. Samtidigt överhopades emellertid de latinamerikanska regeringarna med krav på höjda tulltariffer eller rentav importförbud från sådana som ville få igång en industriproduktion för hemmamarknaden. Den mexikanske industripionjären Antuñano förklarade 1837 att ett importförbud för sådana varor som i Mexico skulle

kunna frambringas lätt och billigt vore en grundval för en ekonomisk uppräckning. I Argentinas kongress underströk en inflytelserik politiker 1875 att medan utvecklade länder bäst främjade sin industri genom frihandel, de råvaruexporterande länderna var tvungna att skydda sina industrialiseringsansatser genom viss protektionism. Tullar, om också låga, hade från första början utgjort de nya latinamerikanska staternas främsta inkomstkälla. Vad det gällde var alltså att omforma dessa finanstullar till formliga skyddstullar. De första stegen i sådan riktning togs i Brasilien redan genom 1844 års tulltariff. På allvar bröt emellertid inte protektionismen igenom i de viktigare latinamerikanska staterna förrän från och med 1870-talet, dvs. ungefär samtidigt med frihandels fall på den europeiska kontinenten. Det var i skydd av höjda tariffer som de första fabriksindustrierna växte upp i de latinamerikanska staterna och kunde taga upp tävlan på den inhemska marknaden med utländska producenter.

Det var inhemska råvaror som förädlades av de nya industrierna. Bomullstextilindustrin fick som en följd härav kraftigt uppsving i Mexico och Brasilien och blev överhuvudtaget den viktigaste grenen av latinamerikansk fabriksindustri. Omkring sekelskiftet 1900 hade man i Brasilien $\frac{1}{2}$ miljon mekaniska spindlar igång och det-

samma gällde Mexico. Redan 1910 stod emellertid den brasilianska bomullstextilindustrin ensam för 1 miljon spindlar och sysselsatte 55 000 arbetare. Även ylle, skor, rep, papper, olika födoämnen tillverkades på flera håll i Latinamerika fabriksmässigt före Första världskriget. Det var i stor utsträckning köpmän, oftast i vederbörande land bosatta utlänningar, som startade alla dessa industri-företag. I ett immigrationsland som Argentina angavs 1895 inte mindre än 84% av de industriella företagen ha utländska ägare, vilken andel 1914 dock sjunkit till 64% (1938 — 45%). Längre dominerade de små familjeägda företagen inom latinamerikansk industri. Kapitalmarknaden var i hög grad utvecklad och bristen på kapital överhuvudtaget ett svårt hinder för den industriella expansionen. Medan det fanns ganska gott om utländskt kapital för att utbygga Latinamerikas kommunikationer och andra allmänna nyttigheter och dess råvaruproduktion för export, tedde sig latinamerikansk konsumtionsindustri inte som något lockande investeringsobjekt. De latinamerikanska industrierna stod emellertid i höggradigt beroende av utlandet, eftersom alla de maskiner man behövde måste importeras därifrån, i viss utsträckning också bränsle. Längre hade rinnande vatten drivit flertalet anläggningar men mot mitten av 1800-talet började ångkraft an-

vändas i större omfattning. Omkr. 1900 drevs nära hälften av den mexikanska textilindustrin med ångkraft och ungefär $\frac{1}{3}$ med vattenhjul medan den nya hydroelektriska energin stod för resten.

Trots statsmaktens välvilliga beskydd kunde de latinamerikanska fabriksindustrierna vid tiden för Första världskrigets utbrott ännu inte tillgodose mer än en del av hemmamarknadens behov av de varor man producerade. Brasilien såg sig t. ex. föranlett att importera 30% av de bomullstextilier, 60% av de ylletextilier och 35% av det lergods och glas som konsumerades inom landet. Det var givetvis främst en fråga om dessa industriernas otillräckliga produktionskapacitet, som i sin tur var en följd av kapitalbrist, teknisk efterblivenhet och ledningens och arbetarnas bristande förmåga. Emellertid var distributionen av de inhemska fabriksvarorna ibland också mindre effektiv än importörernas, vilkas varor också i regel föredrogs av kräsna kunder.

Världskriget 1914 var emellertid ägnat att i stor utsträckning undanröja utländsk konkurrens för de latinamerikanska industriproducenterna. Krigsförhållandena medförde också en kraftigt stegrad efterfrågan på en del fabriksvaror som hittills inte tillverkats inom landet. En industrialisering som tog sikte på att i möjlig mån ersätta importerade konsumtionsvaror med egna fick alltså kraftig

stimulans av världskriget. Hur helt beroende man var av importen av kapitalvaror visade samtidigt den svåra nedslitning som den latinamerikanska industriens maskinpark fick vidkännas under krigsåren.

Det var emellertid depressionen omkr. 1930 som på allvar banade väg för industrialiseringen i Latinamerika. I land efter land brakade den dominerande råvaruexporten samman. Att det ofta var monokulturer som drabbades gjorde inte katastrofen mindre! Både statsledning och allmänhet fick en värtalig demonstration av den traditionella ekonomiska strukturens vådor. En differentiering av näringslivet framstod som nödvändig. Man drog därvid ofta den slutsatsen att en sådan differentiering nödvändigtvis måste inbegripa en högre grad av industrialisering. Ekonomisk nationalism blev i Latinamerika liksom på så många andra håll i världen tidens lösen. Strävandena att skära ned behovet av importvaror blev ibland självändamål. Det fanns inflytelserikt folk som på fullt allvar hävdade att så snart en importvara kunde ersättas av en inhemsk, detta representerade en stegring av nationalinkomsten alldeles oavsett vad varan kostat att framställa.

Andra världskriget kom att ytterligare avsevärt skärpa industrialiseringstendenserna i Latinamerika. För redan existerande industrier innebar avspärningen utom-

ordentliga avsättningsförhållanden, så goda att de skymde företagar-
nas blick för alla de brister, tek-
niska och administrativa, som vid-
lådde dessa industrier. Det var
nämligen inte bara utländsk kon-
kurrens på hemmamarknaden som
bortföll. De krigförande fick också
svårt att försörja en del andra, tra-
ditionella avnämare för sin in-
dustri, vilket möjliggjorde export
av en del latinamerikanska fa-
briksvaror. Brasilianska textilmag-
nater fick anledning till storhets-
drömmar när allt mer brasilianskt
bomullstyg fick avsättning inte
bara i andra latinamerikanska län-
der utan också i Sydafrika och
andra länder bortom haven. Men
varken pris eller kvalitet var så-
dan att denna erövring blev defini-
tiv, utan när kriget var slut åter-
gick länderna i fråga till att köpa
dessa varor från sina traditionella
handelspartners.

Det nya i Latinamerikas efter-
krigsindustrialisering har i stället
varit tillkomsten av en tung in-
dustri. Förutsättningarna har inte
varit särdeles gynnsamma. En så-
dan industris enorma kapitalbehov
och ringa räntabilitet har man sökt
komma till rätta med genom av
staten förmedlade krediter eller ge-
nom direkt statsägo. Resurserna av
järnmalm är visserligen impone-
rande på sina håll i Latinamerika,
framförallt i Brasilien, men vad
kraftresurserna beträffar anses La-
tinamerika bara besitta 1,4% av
världens kända tillgångar av

energi. Det är framförallt bristen
på kol som är ett svårt handicap.
Ett annat handicap, kanske det
värsta, utgörs av avsättningssvårig-
heterna. Även om per capita kon-
sumtionen av stål under tiden
1937-48 ökade med 50% i Latin-
amerika torde den dag ännu vara
avlägsen då vart och ett av de la-
tinamerikanska industriländerna
självt kan absorbera en så omfat-
tande produktion som krävs för
att göra tung industri lönsam. Vad
som drivit fram denna senaste fas
av industrialiseringen i Latiname-
rika har emellertid inte bara, kan-
ske inte ens övervägande, varit be-
hov som framgått av rent affärs-
mässiga kalkyler.

Det ligger ju också i sakens na-
tur att ett visst mått av önsketän-
kande varit ett inslag i kraven på
industrialisering i våra dagars un-
derutvecklade länder. Man har va-
rit övertygad om att industripro-
duktionen i och för sig ger högre
avkastning per arbetare än annan
produktion och att endast egen
industriproduktion kan möjliggöra
den ökade konsumtion av industri-
varor som blivit en mätare på väl-
stånd. Man har vidare trott sig i
industrialiseringen finna en väg
att minska beroendet av utrikes-
handeln och att uppväga vådorna
av fallande råvarupriser. I det re-
lativt glest befolkade Latinamerika
har argumentet att industrialise-
ringen är nödvändig för att absor-
bera ett ruralt befolkningsöver-
skott inte varit alls lika aktuellt

som t. ex. i en rad asiatiska stater. I länder som El Salvador och Puerto Rico har emellertid industrialiseringen just försiggått under ett allt starkare tryck från en överbefolkad landsbygd. Det är inte meningen att här diskutera för och emot i dessa mycket intrikata frågor. Men man kan nog konstatera att många förkämpar för industrialisering i Latinamerika liksom i andra underutvecklade områden förbisett eller inte tillräckligt beaktat nödvändigheten av att också främja utvecklingen inom övriga sektorer av näringslivet. I sin iver har de varit blinda för att utvecklingen av en enda sektor omöjligt kan utgöra lösningen på speciellt ett underutvecklat lands oerhörda ekonomiska problem.

Latinamerikas allt överskuggande problem under självständighetstiden har emellertid varit av politisk natur. Därför är det givet att också industrialiseringen haft starka rötter även i rent politiska svårigheter och ambitioner. Ett exempel: President Reyes i Colombia gjorde efter ett sällsynt förhärjande inbördeskrig åren kring sekelskiftet en betydande insats till fromma för industrialiseringen. Han skall ha gjort den med direkt avsikt att industriprojekten skulle ge hans oroliga landsmän något annat att tänka på än politiken. Under 1900-talet har demokratiska element i latinamerikansk politik ofta förordat industrialisering i hopp om att på så sätt åstad-

komma en breddning av det sociala mellanskikt, som i sin tur skulle vara ägnat att främja politisk stabilisering. Också arbetarrörelsen har för sin del i latinamerikansk politik stött industrialiseringsprogrammen i förhoppningen att arbetarna så småningom skulle få en större del av kakan. Man har helt optimistiskt hoppats att latinamerikanska industrier av modern europeisk eller nordamerikansk typ också skulle kunna erbjuda sina anställda samma villkor som industrierna i Europa och Förenta staterna kunde göra. Just sådana förhoppningar har utgjort ett synnerligen tacksamt stoff för demagogiska politiker, vilka dessutom i allt högre grad kunnat spela på nationalistiska strängar.

I och för sig är ingenting naturligare än att det ur patriotisk synpunkt varit tilltalande att så många förbrukningsartiklar som möjligt varit av nationellt ursprung. Ett tidigt uttryck för sådana känslor har jag funnit i en inlaga till mexikanska kongressen från ägaren av en textilfabrik 1840. Denna fabrik hade visserligen etablerats med hjälp av utländsk expertis men nu var alla de 600 anställda, som arbetade med »européisk» perfektion, mexikaner. Ja, understryker författaren, allt gjordes av mexikaner, de var »todos, todos mexicanos». Med tiden har latinamerikanarnas nationella stolthet, ibland med ett inslag av mindervärdeskomplex, ingått en

intim förening med industrialiseringen. Att driva en nationalistisk och en industrivänlig politik har blivit synonymt och en politisk nödvändighet för Latinamerikas styresmän. Det har också varit framsteg på just det industriella området som stärkt de politiska ledarnas prestige, vare sig det gällt mera demokratiskt styrda stater eller diktaturer. Det är ju en gång så att en rationalisering inom jordbrukssektorn eller ett dollartillgodohavande inte alls är något tack-samt propagandastoff i jämförelse med invigningen av en ny stor fabrik — även om det i själva verket snarast skulle gälla en monteringsverkstad i större format. Det är inte heller ogörligt för en habil politiker att, åtminstone till någon tid, fördölja för medborgarna vad ett ambitiöst industrialiseringsprogram i själva verket kostar dem. Det har utan tvivel i Latinamerika redan gått så långt att det politiska och nationalistiska värdet av särskilt den tunga industrin oavsett dess ekonomiska bärkraftighet blivit en så viktig realitet att inte bara inhemska utan också utländska politiska intressen måste räkna därmed. Mot den bakgrunden bör Washingtons andel i finansieringen av de stora järn- och stålverken i Brasilien, Chile och Mexico delvis betraktas. Stålvirket har blivit en nationell symbol.

Även om industrialiseringen alltså inte bara bör ses som resul-

tatet av ekonomiska faktorer utan också mot politisk bakgrund har den blivit en högst påtaglig ekonomisk realitet i dagens Latinamerika. Fabriksindustrin står för närmare för uppskattningsvis $\frac{1}{4}$ av det sammanlagda värdet av varor och tjänster i Latinamerika. När det gäller åtskilliga varuslag förmår Latinamerikas industri i stort sett täcka områdets behov. Emellertid kan det vara missledande att i dessa sammanhang tala om Latinamerika som en enhet så länge handeln mellan Latinamerikas olika stater inte är mer utvecklad än den är.

Klarare framgår den industriella expansionen på det nationella planet. Om den totala industriproduktionen i Brasilien, Latinamerikas främsta industriland, 1948 får motsvara indextalet 100 kan en stegring till 163 år 1955 konstateras. (Med 1948 som basår uppvisade Sveriges industriproduktionsvolym indextalet 115 för 1954. Motsvarande tal för Canada: 125; för Chile 149.) Industrin som 1940 sysselsatte 10% av den förvärvsarbete befolkningen sysselsatte 1950 13%. Denna i och för sig markanta ökning får sin rätta belysning först om man tänker på att Brasiliens totala befolkning under samma tid ökade från 41 till nära 52 miljoner. En gammal industribransch som bomullstextilindustrin har trots alla sina brister lyckats nära femdubbla sin produktionsvolym mellan 1905 och

1948. Under senare år har emellertid industriproduktionen av kapitalvaror uppvisat ännu högre stegring än den av konsumtionsvaror. Med 1948 som basår uppvisade stålindustrin 1957 produktionsindex 283. En liknande expansion har cementindustrin kunnat uppvisa. Byggnadsverksamheten har ju i Brasilien varit intensiv.

Också i Mexico, latinamerikanskt industriland av kategori »äldre», har ökningen av industriproduktionens volym varit imponerande, mellan 1950 och 1956 omkring 62%. Till den nyare generationen industriländer hör Colombia, även om traditionerna inom textilbranschen sträcker sig långt tillbaka. I skuggan av kaffets expansion har fabriksindustrins andel av nationalinkomsten där stigit från 7,6% år 1925 till 17,2% år 1953. Ett land där industrialiseringen sedan 1939 uppvisat en nästan explosionsartad stegring är Puerto Rico, men den har i hög grad betingats av öns unika politiska status som ett slags nordamerikanskt dominion. Nordamerikanska industrier, som på Puerto Rico åtnjuter lindrigare beskattning men ändå befinner sig innanför den nordamerikanska tullmuren, har nämligen stått för huvudparten av denna industrialisering i ett länge sällsynt underutvecklat land.

Den industriella frammarschen i Latinamerika har inte bara gällt en kvantitativ ökning av produk-

tionen utan också, åtminstone delvis, en kvalitativt förbättrad produktion. Även mera kräsna kunder kan inte så sällan med fördel välja »Hecho en...» i stället för »Made in...», om de inte nödvändigtvis vill betala ett högre pris. Dessa kvalitetsförbättringar återspeglar ett med tiden ökat mått av vad amerikanerna kallar »know how». Vid sidan av de latinamerikanska teknikerna som utbildas i utlandet har också en del av de latinamerikanska länderna själva äntligen börjat uppmärksamma den tekniska utbildningen. I det mexikanska Monterrey grundades således ett institut med det frejdade Massachusetts Institute of Technology som förebild. Vad industriarbetarna beträffar är deras produktionskapacitet ännu så länge i allmänhet relativt låg. Detta hänger emellertid utan tvivel nära samman med brister i dagens samhällsförhållanden och säger därför ingenting om framtiden. En undersökning nyligen av dessa problem i indianlandet Ecuador visar dock att det kan vara svårt att få indiansk arbetskraft att permanent knytas till industrin. Vederbörande expert förordar därför att man skall försöka skaffa indianerna jordbitar i industrins nära grannskap och nöja sig med att de arbetar på deltid i själva industrin.

Vad som utgör ett svårt hinder för den industriella expansionen i Latinamerika är den begränsade

marknaden. Det är inte bara en fråga om de olika nationernas befolkningstal, som ju vad beträffar de mer eller mindre industrialiserade länderna varierar mellan drygt 60 milj. i Brasilien och 2,5 milj. i El Salvador. De integrationssträvanden som f. n. är i gång i Latinamerika kan f. ö. tänkas att åtminstone i viss omfattning komma att förändra denna bild. 1958 ingicks bl. a. ett avtal om upprättandet av s. k. regionala industrier mellan de centralamerikanska republikerna. Den stora svårigheten ligger emellertid på ett annat plan. Hur skall de mycket fattiga befolkningsskikt som dominerar i många av länderna och delvis lever praktiskt taget utanför samhället och som drar sig fram med ett primitivt självhushåll, göras till avnämare av industrivaror? Hur ojämn inkomstfördelningen i latinamerikanska länder i allmänhet är får exemplifieras av Colombia. År 1947 stod 2,6 % av inkomsttagarna för 30 % av colombianernas totala inkomster. Det är emellertid inte uteslutande en fråga om penningbrist utan också om levnadsmönster som gjort sig gällande ur marknadssynpunkt. Det är omöjligt att bedöma t. ex. den mexikanska skoindustrin om man inte tänker på att ungefär hälften av Mexicos befolkning aldrig begagnar skor (48 % 1940). På samma sätt måste de expanderande bok-, tidnings-, pappers- och trycksvärteindustrierna naturligt-

vis lämna den högst avsevärda andelen analfabeter utanför sina kalkyler.

Svårigheterna har emellertid inte bara bestått i att så många latinamerikanare inte haft råd eller inte haft lust att lägga sig till med industrivaror. Det har också gällt en bristfällig distribution. Ibland har det helt enkelt inte funnits några kommunikationer till någon avlägsen vrå att begagna sig av för distributionsändamål. Man får också tänka på att t. ex. de latinamerikanska järnvägarna i allmänhet tillkom för att tjäna råvaruexportens behov och alls inte alltid motsvarar de krav som en ändamålsenlig distribution av industrivaror uppställer. Anmärkningsvärt nog har vidare latinamerikanska företagare ofta röjt ganska ringa intresse för att söka förbättra distributionen. De har varit inställda på att försöka taga ut vinsten genom höga priser snarare än genom försäljning av större kvantiteter. Under 1930-talet klagade de brasilianska bomullstextilfabrikanterna högljutt över en överproduktion som föreföll katastrofal. Man fick staten att bekämpa denna överproduktion genom bl. a. importförbud på maskiner. Det fanns dock en och annan klarsynt iakttagare utom eller inom branschen som i stället konstaterade att det snarare gällde underkonsumtion. Till dem hörde de svenskättade bröderna Lundgren, vilkas textilkoncern i norra Brasi-

lien var den första att integrera och effektivisera detaljhandeln.

Sambandet mellan industriproduktion och avsättningsmöjligheter har under alla förhållanden i ett avseende gjort sig mycket starkt gällande i Latinamerika. Jag syftar då på industrins lokalisering som i regel dikteras av möjligheterna till avsättning och av tillgång på arbetskraft, inte av tillgången på råvaror el. dyl. Industrialiseringen har med andra ord koncentrerats till ett antal storstäder. I São Paulo, Brasiliens främsta industricentrum, har antalet industriarbetare under loppet av 20 år femdubblats för att nu uppgå till en halv miljon. Buenos Aires har utvecklats till en industristad av liknande storleksordning. Med undantag för Monterrey i Mexico, som kunnat bli en så viktig industriort som det i dag är till följd av sin belägenhet vid huvudstråket till Förenta staterna, har industrierna koncentrerats till städer som redan förut hört till de latinamerikanska ländernas allra viktigaste politiska och ekonomiska centra. Industrialiseringen har alltså ytterligare ökat den kontrast och disproportion mellan huvudstad och provinser, som alltid utmärkt flertalet latinamerikanska länder.

Och ändå är det just »provinserna», landsbygden som innehar en nyckelställning när det gäller att lösa den industriella sektorns problem. Om jordbrukets produk-

tivitet höjs, kan också jordbruksbefolkningens levnadsstandard höjas och industrin få flera kunder. Av särskilt intresse är därför sådana utvecklingsprojekt som avser att främja olika sektorer av näringslivet parallellt. Efter mönster av Tennessee Valley Authority igångsattes 1956 i provinsen Cauca, Colombia, ett sådant uppbyggnadsarbete som inbegriper utbyggnad av elkraft, skogsplantering på eroderad mark, jordbruksrationalisering och industrietablering. När däremot de ekonomiska planerna helt försummat jordbrukssektorn, såsom under Peróns första tid i Argentina, har återverkningarna på industrin inte dröjt länge med att inställa sig. Latinamerikas ledande länder har överhuvudtaget under senare tid fått kännas vid symptom av denna art. Särskilt allvarligt har det varit när gamla exportnäringsförsumrats och utrymmet för import av sådana varor som oundgängligen behövs för industrin — maskiner, bränsle — följaktligen minskat. Latinamerikanerna i gemen trodde säkerligen att genom industrialiseringen beroendet av utrikeshandeln skulle minska, men utvecklingen har snarast pekat i motsatt riktning. Vad som har förändrats har framförallt varit importens sammansättning. Om industrialiseringen verkligen med tiden uppnår sitt syfte att höja befolkningens levnadsstandard talar ju också detta på lång sikt när-

mast för ökad utrikeshandel. Så som det nu är kan de latinamerikanska industriproducenterna av konsumtionsvaror knappast tänka sig att ersätta så många fler importvaror. Deras expansionsmöjligheter står alltså främst i samband med befolkningsökningen och en höjd levnadsstandard.

Vid sidan av marknadssvårigheterna utgör också bristen på kapital alltså ett stort problem för industrialiseringen i Latinamerika liksom i andra underutvecklade områden. Här har attityder med mycket gamla rötter spelat in. Latinamerikanare har av gammalt föredragit att endera investera i jord, under ofredstider onekligen välbetänkt, eller också spekulationer med möjlighet till snabb och hög utdelning. Tomtjobberi kring hastigt expanderande storstäder har varit ett nytt Eldorado. Investeringar i industrier, vilkas avkastning kanske kommer att dröja åtskilligt, har inte lockat mer än en mindre del av det latinamerikanska sparandet. Å andra sidan har de utländska investeringarna i latinamerikansk fabriksindustri ökat avsevärt sedan Förenta staterna omkr. 1930 blivit Latinamerikas ojämförligt främste bankir. Förenta staterna stod 1950 för 70% av de direkta utländska investeringarna i Brasilien varav nära hälften i förädlingsindustrin. I Mexico utgjordes samtidigt drygt $\frac{1}{4}$ av de direkta utländska investeringarna av sådana inom förä-

lingsindustrin. Det privata utländska kapitalet har emellertid inte undgått att oroas av en del ansatser till diskriminering o. dyl. från nationalistiska regimers sida. En nationalistisk regim har överhuvudtaget haft svårt att bevilja alla de förmåner som utländskt privatkapital anser sig kunna kräva. En nationalistisk ekonomisk politik har då varit betydligt lättare att förena med krediter från utländska statliga eller från internationella organ. Flera latinamerikanska stater har också gjort stora ansträngningar att investera sådant och inhemskt kapital i industrin i enlighet med olika planer och normer. Nationella organ för denna investeringsverksamhet är Nacional Financiera i Mexico och de olika Corporaciones de Fomento de la Producción av vilka den första inrättades i Chile 1939.

Ett karakteristiskt drag för latinamerikansk industrialisering har överhuvudtaget varit den stora roll som statsmakten spelat. Industrierna har inte bara vuxit upp i statsmaktens hägn utan också vid »mogen» ålder fortfarande kunnat utverka och räkna med statens speciella stöd. Detta drag har särskilt frapperat nordamerikanska iakttagare, och en av dem, George Wythe, har präglat den uttrycksfulla frasen: »Mercantilism in Latin America has never died.» Statens stöd har tagit mångahanda former: man har beviljat eller förmedlat krediter, beviljat särskilda

skattelindringar och preferens vid import av vissa varor, inrättat eller bibehållit skyddstullar, vidtagit valutapolitiska åtgärder till industrins fromma. Industrier i statlig ägo hör ingalunda till det normala men exempel härpå saknas å andra sidan inte heller. Särskilt är i flera länder krigsmakten ägare till industrier som inte bara tillverkar krigsmateriel utan också mycket annat. Bara den argentinska arméns industrier lär t. ex. sysselsätta 17 000 civila arbetare. I Uruguay har sedan 1931 ett statligt företag, ANCAP, monopol på tillverkningen av cement som ju är något av en nyckelindustri. Framförallt utövar emellertid staten sitt inflytande inom latinamerikansk industri på vägar som inte har någonting direkt med socialisering att skaffa. Lagstiftningsvägen har också industriföretagen i utländsk ägo — och inte minst de — på olika sätt fått känna av statsinterventioner och statskontroll. En naturlig följd av den intima kontakten mellan stat och industri har varit att industriorganisationerna och de stora företagsledarna kommit att utgöra en allt viktigare »pressure group» inom latinamerikansk politik. I Brasilien har på detta sätt industrimagnater intagit de forna kaffebaronernas platser. Ofta har industriproducenternas intressen av statsmakten rönt vida mer beaktande än konsumenternas. Drastiska exempel härpå erbjöd Alemáns regim i Mexico

1946–1952. Man hoppades ju allmänt i början av industrialiseringen att denna framförallt skulle bredda det sociala mellanskikt, som så väl behövdes. Det är givet att välbetalda arbetarkategorier finns — även om låglöneprincipen av företagen helst tillämpas — och de industrianställda tjänstemännen har hastigt ökat i antal. Den våldsamma inflation som på flera håll följt i ambitiösa industrialiseringsprogram spår har emellertid i hög grad gått ut just över de låga och mellanstora löntagarna. Det finns också åtskilligt som tyder på att svalt mellan de mycket rika och de mycket fattiga ofta snarast skulle ha fördjupats genom industrialiseringen och dess följdverkningar. »De latinamerikanska nationerna måste se upp så att inte industrialiseringen blir ett nytt vapen i händerna på de få för att göra de många ännu fattigare» skrev en framstående chilensk intellektuell, Carlos Dávila, 1949 och han var alls ingen kommunist. Det var på en jämförelse med företagarprofiten i Förenta staterna som han grundade sin kritik av de latinamerikanska företagens oskäligt stora andel av vinsten.

På gott och ont har den moderna industrin kommit till Latinamerika för att stanna. Eftersom alla förutsättningarna — de geografiska och ekonomiska likaväl som de kulturella och politiska — är annorlunda beskaffade än vad de var och vad de är i de gamla in-

dustriländerna i Europa eller i Nordamerika, kan man inte heller räkna med att industrialiseringens förlopp skall följa samma banor. Inte minst betydelsefull måste själva tidpunkten för genombrottet vara. Vid den tid då industrialiseringen bröt igenom i England eller då, några generationer senare, den gjorde det i Sverige och Förenta staterna, var förhållandena på världsmarknaden helt andra än nu. Många av de möjligheter som då exploaterades med rik utdelning står inte längre till buds för de yngre industrinationerna.

Som en följd av industrialiseringen har mycket av de ideal, smakriktningar, speciella intressen och förströelser som en gång tagit form i Förenta staterna och Väst-europa blivit spridda till också de avlägsnaste hörn av Latinamerika. De har inte undgått att skapa begreppsförvirring och öka avståndet mellan idealtillvaron och den värld i vilken en fattig peon eller nybyggare lever. Gamla hantverks-traditioner hotas obönhörligen och

en allmän förflackning kan lätt bli följden. Men rätt använda kan en del möjligheter som industrialiseringen erbjuder, tvärtom bidra till att hålla det speciellt latinamerikanska vid liv. I Mexicos större städer är det särskilda elektriskt drivna kvarnar, *nixtamal*, som bereder majsmjölet till tortillas, mexikanarnas uråldriga huvudrätt. Genom att taga vara på gamla indianska eller folkloristiska stil-mönster och färgkompositioner har latinamerikanska textilfabrikanter en möjlighet att bevara åtminstone något av ett kulturarv som annars hotas att helt försvinna.

Hur utvecklingen kommer att te sig, om industrialiseringens fortskridande kommer att innebära en allt större andlig utarmning eller om den kommer att göra de latinamerikanska folken i stånd att utveckla en egen livsstil och kultur på en förnyad materiell grundval, beror givetvis först som sist på latinamerikanerna själva.

Litteratur i ämnet finns tillgänglig på Ibero-amerikanska biblioteket, Handelshögskolan, Sveavägen 65, Stockholm Va.